

İSMAİL ŞİHLİ'NİN AYRILAN YOLLAR ROMANI VE SOSYALİZM REALİZMİ

Dr. Sedat ADIGÜZEL*

ÖZET

İsmail Şihli'nin Ayrılan Yollar romanı, Sovyet devri Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda, 1950'li yıllardaki değişimi ortaya koyması bakımından oldukça önemli bir eserdir. Bu makalede Ayrılan yollar romanı, Sosyalizm Realizmi açısından incelenmiş ve eserin önemi dikkatlere sunulmuştur.

İsmail Şihli'nin, Ayrılan Yollar romanı, Sovyet devri Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda, 1950'li yıllardaki değişimi ortaya koyması bakımından oldukça önemli bir eserdir. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren Sovyetler Birliği'nin içerisinde yer alan bütün ülkelerde olduğu gibi, Azerbaycan'da da sanat anlayışı egemen ideoloji olan sosyalist rejimin ve Komünist partinin belirlediği sınırlar içerisinde gelişim göstermiştir. Azerbaycan Türk Edebiyatı 1960'lı yıllara kadar, Sosyalizm Realizmi (Sosrealizm- Sosyalist Realizmi) adı verilen edebi anlayışın etkisi altındadır. Sosyalizm Realizmi, Sovyetler Birliği kurulduktan sonra parti edebiyatı anlayışı ve sanat ideolojisinin reklam aracıdır, düşüncesiyle dönemin sanatçılarına zorla kabul ettirilen ve katı normları olan bir edebiyattır. Realizm anlayışı, yaşamın var olan gerçekleri değil, sosyalizmin gerçekleridir yani ideolojinin dayattığı ve var olması gerektiğini düşündüğü gerçeklerin edebiyata yansımalarıdır. Sovyet inkılabının gerçekleri ve geçmişe ait olan her şeyin (ihtilal öncesi) inkarı Sosyalizm realizminde bir birini tamamlayan iki önemli unsurdur. Geçmişe ait olan her şey inkılap gerçeği karşısında değerini kaybetmiş ve sosyalizmin sunduğu mutlu ve özgür geleceğin karşısında engel olarak görülmüştür. "Sosyalizm realizmi edebiyatın bedii predmetini umumen gerçekler değil, değişme tendensiyasına malik-inkılabî, başka sözle 'Sovyet gerçekleri' teşkil eder."¹

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

¹ Tehran Elişanoğlu, Azerbaycan Nesri Sosrealizm Çevresinde, Elm Neşriyyat, Bakü 1999, s.15

Sosyalizm realizmi anlayışıyla verilen eserlerde, yazarlar kendilerine sunulan çerçevenin dışına çıkamadıklarından dolayı bu devirde ortaya konulan eserlerde sanatçının duygu ve düşüncelerini, sanat anlayışlarını ve güçlerini ortaya çıkaracak yapıtlar vermeleri imkansızdır. Sosyalizm Realizminin oluşmaya başladığı yıllarda bu edebi metoda karşı ortaya konan eleştiriler, bu edebi anlayışın sanatın kendine özgü renkliliğini, fikir çeşitliliğini ortadan kaldıracığı yönündedir. “Sosyalist realizminin teşekkül tapdığı 20. 30. İllerde bir sıra tengidci ve edebiyat nezeriyecileri bu metodu öz tebiyeti itibarile polifonikliye (çok seslilik), bedii rengarenkliğe karşı duracağı ehtimalini ireli sürür, çoh vakt uslub ve metod arlayışlarını dolaşig sararag vahid yaradıcılık metodunu hem de vahid yaradıcılık uslubu hesab edirdiler.”² Azerbaycan’da özellikle 1960’lı yıllara kadar gelişen edebiyat bütünüyle güdümlü ve ideolojik bir edebiyattır. Çünkü edebi çerçeve tamamen Komünist partinin çizdiği katı sınırlarla belirlenmiştir. Bu sınırların dışına çıkanlar sanatçı olarak kabul edilmediği gibi bu insanlar rejim düşmanı olarak ilan edilmişler sonları ya ölüm ya da sürgün olmuştur. Azerbaycan Edebiyat tarihi Hüseyin Cavid, Ahmed Cevad, Sultan Mecit Ganizade gibi rejim düşmanı oldukları iddiasıyla kurşuna dizilen veya ömürlerini sürgün kamplarında geçirmek zorunda kalan yazar ve şairlerle doludur. Böyle bir ortamda sanat açısından kişilikli, kaliteli yazarlar ve eserler beklemek mümkün değildir.

Bu dönemde yazılan roman ve hikayelerde mekân herkesin mutlu olduğu ve Sovyetlerin kalkınması için devletin koyduğu planı yerine getirmeye çalıştığı kolhozlar, sovhozlar ve fabrikalardır. Bu huzurlu ortamlarda yaşayan kişiler de komünizme gönül vermiş, sosyalist rejimin onlara sunduğu mutlu ve özgür yaşam içerisinde, problemsiz ve huzurlu bireylerdir. “Müsbet gehreman problemi etrafındaki mübahiseler yeni deyil. Bu hagda Sovet edebiyatşinaslığında evveller de yazılıb, şübhesiz gelecekte de yazılacak. Çünkü müsbet gehreman anlayışının ifade ettiği mezmun Sovet Edebiyatının tebiyeti ile, onun yaradıcılık metodu olan Sosyalist realizminin tesdig konsepsiyası (fikir) ile bağlıdır.”³ Kişilerin toplumla, toplumun da kişilerle çatışması söz konusu değildir. Kişilerin iç dünyaları okuyucuya sunulmaz, çünkü kolektifleşme adına yapılan çalışmada bireyin iç dünyasının ve kişiliğinin bir önemi yoktur. Önemli olan sistemin işleyişidir. Tehran Elişanoğlu ‘normativ estetika’ olarak adlandırdığı bu dönemi şöyle tanımlar; “Normativ estetika zemininde yüksek bedii numunelerden tutmuş shematik edebiyata kadar bir defa müeyyenleşmiş esas mevzular etrafında (İnkılabi gerçekler, proletariyatın kahramanlık mübarizesi, sosyalizmin galebe pafosu, komünist partiyasının müdrikligi v.s.) yaranır, aynı sosyalizm değerlerine münasebette fonksiyonal olur. Son derece ağır ideoloji muhit-

² Yaradıcılık Metodu Meseleleri (Sosyalist Realizminin Aktuel Problemleri), Vilayit Guluyev, “Sosyalist Realizmi Nezeriyyesinde Ferdi Uslub ve Uslub Tiplogiyası Problemi”, Elm Neşriyyatı, Bakü 1989, s.23

³ Yaradıcılık Metodu Meseleleri (Sosyalist Realizminin Aktuel Problemleri), Nizameddin Semsizade, “Müsbet Gehremanın Edebi Taleyi”, Elm Neşriyyatı, Bakü 1989, s.41

Stalinizm epohası (1930-50. Yıllar) edebi eserlerin seciye ve seviyesine menfi tesir gösterir.”⁴

Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda, 1960'lı yılların Sosyalizm Realizmi çerçevesinde ayrı bir yeri vardır. Bu dönem edebiyatı 'Yeni Nesir' veya '1960 Nesri' olarak adlandırılır. Stalin'in ölümüyle birlikte azalmaya başlayan ideolojik baskı, en büyük etkisini edebiyatta gösterir. Bu yıllardan itibaren Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda edebi anlayış değişiklik gösterir. Sosyalizm Realizminin bütün katılığıyla uygulandığı dönemde olumlu olarak gösterilen mekanlar ve kişiler olumsuz yönleriyle aksettirmeye başlanır. Kolhozlar ve fabrikalar artık herkesin mutlu olarak yaşadıkları yerler değildir. Bireylerin iç dünyaları okuyucuya yansıtılmaya başlanır. Bireyle-birey, toplumla-birey arasındaki çatışmalar, baskılar yüzünden topluma yabancılaşmış bireyler, iç dünyalarında problemlili kişilikler roman ve hikayelerde önemli bir yer tutar. Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda 1960 sonrası eser veren bütün sanatçıları 'Yeni Nesir' edebiyatına dahil etmek yanlış olur çünkü eski anlayışla eserler veren ve yazdıklarını ideolojinin reklam aracı olarak kullanan yazarların sayısı da az değildir. Yaşar Karayev'in 'Yeni Nesir' konusundaki değerlendirmesi şöyledir; "1960-1990 yılları Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nın tarihinde hem mahiyet hem de fonksiyon ve şekil bakımından önceki kırk yıldan esaslı şekilde farklılaşan yeni bir merhale oldu.”⁵

Azerbaycan Türk Edebiyatı'nı kesin bir çizgiyle 1960 öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmak mümkün değildir. Yeni Nesir anlayışının edebiyatta ortaya çıkmasına sebep olan ve bu edebi zeminde eser veren sanatçılara ortam hazırlayan bir önceki sanatçı kuşağını da dikkate almak gerekir. İsmail Şihli'yi de yeni kuşağa örnek yazarlar sınıfına dahil etmek gerekir. Ayrılan Yollar romanı da bu açıdan değerlendirilmelidir. Tehran Elişanoğlu Sosyalizm Realizmi dönemini dörde ayırır ve İsmail Şihli'yi üçüncü gruba dahil eder. Bizim kanaatimizce de bu ayırım doğrudur. Hem eser verdiği yıllar hem de sanat anlayışı dikkate alındığında İsmail Şihli'nin ne tam olarak 1960 nesri içerisine dahil olduğunu ne de bu edebi anlayışın dışında kaldığını söylemek mümkündür. Sosrealizm edebi akımı 'empirik tecrübeler devri', 'katı normativler devri', 'potansiyel imkanlar merhalesi' ve 'apologiya' olmak üzere dört devreye ayrılır. Birinci devre olan 'empirik tecrübeler devri' Sosrealizmin bir akım olarak oluşmaya başladığı ve ilk örneklerinin verildiği dönemdir. Bu ilk dönem sosyalist inkılapla başlar ve 1930'lara kadar devam eder. İkinci dönem olan 'katı normativler devri' ise Sosrealizm edebi akımının katı kurallarıyla uygulanmaya başladığı 1930 ve 1950'li yıllar arasındaki dönemdir. 'Potansiyel imkanlar devri' olarak adlandırılan üçüncü dönem 1950-1960 yılları

⁴ Tehran Elişanoğlu, age., s.13

⁵ Yaşar Karayev, Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı, "Yakın Dönem Azerbaycan Edebiyatı" Aktaran: Yavuz Akpınar, Ötügen Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s.376

arasında devam eder. Bu aşamaya 'Sosyalizm hümanizmi' veya 'halk hümanizmi' adı da verilir. Son Dönem ise 1960 ile 1980 yılları arasındaki dönemdir.⁶

İsmail Şihli'nin, Ayrılan Yollar romanı 1954-1955 yılları arasında yazılmıştır. Roman Yeni Nesir'e yaklaşan özellikler gösterir, fakat genel özellikler bakımından Sosyalizm realizminin üçüncü devri olan 'potansiyel imkanlar devri' ne ait bir eserdir. Romanda olaylar Yirmi altılar adlı bir kolhozda geçer. Romanın konusu şöyledir: Anlatı, Tükezban Hala'nın oğlu olan İmran'ın ziraat mühendisi olarak köye dönmesiyle başlar. Babasının kaçak kolhozcular tarafından öldürülmesi sonucu küçük yaşta yetim kalmıştır. İmran'ın yıllar sonra köyüne dönmesiyle köydeki bütün olaylar değişir. Kolhoz başkanı Kurban Kosaoğlu kolhozu istediği gibi yönetmektedir. Kosaoğlu ilk olarak kolhozda başkan yardımcısı olur ve o yıllarda Sayalı ile evlenir. Sayalı çok akıllı bir kadındır. Gençliğinde babasının baskısıyla bir başkası ile evlenmiş, kocasının tutuklanmasından sonra bir müddet tek yaşamış daha sonra da Kosaoğlu ile evlenmiştir. Sayalı sürekli olarak kolhozda Kosaoğlu'nun yükselmesi için çalışır. Savaş çıkınca Kosaoğlu'da diğer erkekler gibi askere gider. Fakat savaşta kendisini yaralayarak köye geri döner. Köydeki kadınlar tarafından kolhoza başkan seçilir. Başkanlığının ilk yıllarında herkese iyilik yapar köylülerin yardımına koşar. Kazım'ı da askere göndermeyerek kendisine yardımcı yapar. Daha sonra kendi akrabalarının menfaati için çalışmaya ve kolhozcuların haklarını yemeye başlar. Kolhozcuları çok çalıştırır, fazla yer ektirir, devletin istediği ürünü diğer kolhozlardan daha önce verir bu yüzden de korunur ve kollanır. Kendisine karşı çıkanları susturmayı başarır. İmran'ın köye gelmesi her şeyi altüst eder. Kosaoğlu, ilk önce İmran'ı önemsemez fakat sonunda hata yaptığını anlar. İmran yıllar sonra evine dönünce evlerinde daha önce hiç görmediği güzel bir kızla karşılaşır. Bu kız köyün öğretmeni Nergiz'dir. Çocukken birlikte okudukları Zeynep de büyümüş kolhozda mangabaşı olmuştur. Zeynep küçük yaşta annesini ve babasını kaybetmiş onu Tükezban Hala büyüttüştür. Deli dolu bir kızdır ve hiçbir haksızlığa boyun eğmez. Nergiz ve Zeynep İmran'a aşık olurlar. Kosaoğlu'nun yeğeni Şahnaz da İmran'ı sevmeye başlar. İmran'ı evlerine davet eder, onunla ilgilenir fakat umduğu ilgiyi bulamaz.

Kolhozda ilk olaylar Kosaoğlu'nun, Kerim kişinin hakkını vermemesiyle başlar. Daha sonra Zeynep, Kazım'ın oyunları ile mangabaşı görevinden alınır. Buna kolhozun ileri gelenlerinden Nesip Dayı karşı çıkar ve Zeynep'i savunur. Nesip Dayı, Zeynep'i çok sever ona yapılan her türlü haksızlığa karşı çıkar. Nesip Dayı gençlik yıllarında Zeynep'in annesini sevmiş fakat onunla evlenememiştir.

Kosaoğlu, İmran'ı kendi işlerinde istediği gibi kullanamayınca Nergiz'le İmran'ın aralarında ilişki olduğunu söylentisini köye yayarak Nergiz'in onların evlerinde ayrılmalarına sebep olur. İmran, Nergiz'le evlenmeye karar verir ve bir gece Nergiz'le konuşur ve onu sevdiğini söyler. Nergiz, daha önce birisini sevdiği

⁶ Tehran Elişanoğlu, age., s.12

için İmran'dan kendisine aşık olmamasını ister ve hatıra defterini İmran'a okutur. Sonunda İmran'la Nergiz evlenmeye karar verirler. Tükezban Hala ile Nesip Dayı Bakü'ye Nergiz'in ailesinin yanına giderler. Nergiz'i babasından isterler fakat Nergiz'in babası bunu kabul etmez ve Nergiz köye döner.

Kolhozda işler iyice karışır. Kosaoğlu Kerim Kişiyi ve İmran'ı köyden uzaklaştırmak için toplantı yapar. Fakat toplantı umduğu gibi sona ermez. Kerim Kişi ve İmran'ın köyde kalmasına karar verilir ayrıca fazla yer ektiği için Kazım yardımcılıktan çıkarılır ve onun görevi Zeynep'e verilir. Kazım bu işlerin sebebinin Zeynep olduğunu düşünür ve Kosaoğlu'ndan da izin alarak onu kaçırmaya karar verir. Bir gece Zeynep'i tek yakalar el ve ayaklarını bağlayarak atına bindirir fakat bu sırada İmran'a yakalanır. İmran, Zeynep'i kurtarır ve Kazım'ı tutuklattırır.

Bu olaylardan sonra Kosaoğlu işlerden çekilir ve İmran'la Nesip Dayı'nın işleri becerememesi için elinden geleni yapar. İşleri karıştırmaya çalışır. Ürünü tamamlamak için parayla pamuk kalır. Parayı ödeyemez ve yaptığı her şey açığa çıkar. Kosaoğlu'nun yeğeni Musa, İmran'dan intikam almak için kurutulan pamuğu yakar. Yangın sırasında Tükezban hala yaralanır ve daha sonra ölür. Ölürken İmran'ı Zeynep'e emanet eder. Pamuğu Musa'nın yaktığı anlaşılır ve Musa ile Kosaoğlu tutuklanırlar. İmran eve döntünce annesinin yokluğunu iyice hisseder. Ertesi sabah uyandığında Nergiz'in döndüğünü ve her şeyin eskisi gibi olduğunu görür.

Ayrılan Yollar romanını Sosrealizm edebi anlayışı içerisinde ilk önce roman kişileri açısından değerlendirmek gerekir. Roman kişilerini olumlu ve olumsuz kişilikler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kolhozda yapılan haksızlıklara karşı çıkan ve bunların düzeltilmesi için çalışan İmran, romandaki en olumlu kişiliktir.. Onun köye gelmesiyle birlikte kolhozda işler yavaş yavaş düzelmeye başlar. İmran iç dünyasında da problemsiz bir kişiliktir.

“İmran sözüne sakinçe devam etdi:

-Siz kolhozcuların veziyyetini yahşılaşdırmag evezine zorakılıg etmek isteyirsiniz. Bu ne nizamnameye sıgar, ne de gayda-ganuna.

-Demek, men nizamnamenı bilmirem, bala? Kosaoğlu saç saggalı kolhoz işinde ağarıb, indi ne oldu ki, mektebden dünən gelen bir uşag ondan çoğ bildi? Bugünkü serçe dünenkine çip çip öyredecek?

-Sözün düzünü deyende acıgınız niye gelir? Eger siz gazetleri ohuyub, partiya ve hökümetin gerarlarını yahşı öyrenseydiniz, bele sözler demezdiniz...”⁷

Kolhozda manga başı olarak çalışan Zeynep de güçlü bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybetmiş İmran'ın annesi Tükezban hala tarafından büyütülmüştür. Nergiz muallim şehirde büyümesine rağmen ailesinin sözünü dinlemeyerek yirmi altılar kolhozunda öğretmenlik yapar.

⁷ İsmail Şıhlı, Seçilmiş Eserleri I-II, Bakü 1986, C.I, s.70

İmran'a aşık olur ve romanın sonunda babasının karşı çıkmasına rağmen İmran'ın yanına döner. Romanda önemli kişiliklerden birisi de Nesib dayıdır. İmran'ın köye döndüğü yıl o da köye dönmüş ve yanlışlıkların düzeltilmesi için İmran'la birlikte çalışmıştır. Kolhozda yapılan haksızlıklara sessiz kalmayan ve hakkını arayan bir başka kişilik de Kerim kişidir. Romanda olumlu özellikleri ile ön plana çıkan bu kişiliklerin iç dünyaları hakkında fazla bilgi sahibi değiliz. Roman Tanrısal bakış açısıyla yazılmasına rağmen yazar, kişilerinin iç dünyalarını ayrıntılarıyla okuyucusuna açmaktan uzaktır. Sosyalizm realizmi anlayışının içinde var olan olumlu kişilik (müspet kahraman)a ait özellikler İsmail Şihli'nin Ayrılan Yollar romanında 1920-30'lu yıllarda ortaya konulmuş eserlerdeki kadar olmasa da devam etmektedir. Roman kişilerinin iç dünyaları bütünüyle okuyucuya sunulmamaktadır.

Romanda dikkatimizi çeken en önemli özellik kolhoz idaresinde çalışan kişilerin olumsuz yönleriyle ele alınmalarıdır. Kolhoz müdürü Kurban Kosaoğlu, İkinci Dünya Savaşı zamanında kendisini yaralayarak savaştan kaçmış ve kadınlar tarafından kolhoz müdürü seçilmiştir. Kolhozda yaptığı bütün uygulamalar halkın aleyhinedir. Köylüler yoksulluk çekerken kendisi lüks içinde yaşar. Tek amacı devletin koyduğu pamuk planını doldurmak ve madalya kazanmaktır. "İlk günle o hamının hörmetini kazanmağa çalışdı, Esker ailelerine kömek etdi, otu olmayana ot, tahılı olmayana tahıl payladı. Kolhozun sulu yerini el altından bölüşdürüb istediği adamlara payladı. 'Garğıdalı ekin, bostan becerin, -dedi- biteher başınızı dolandırın'. Bazen Sayalı erininin hareketlerinin sebebini soruşanda 'arvad, sen garışma,- deye Kosaoğlu cevap verirdi, -men ne elediyimi bilirem.'"⁸

Romanda, Partkom, denetleyici Esedov, mıntika müdürü gibi yönetici olan insanlar da Kosaoğlu ile işbirliği içerisindeyler. Esedov, kolhozda olan bütün yanlış uygulamalardan haberdardır. Mıntika müdürü Yirmi Altılar kolhozu planı diğer kolhozlardan önce doldursun diye Kosaoğlu'nun gönderdiği yaş pamukları kabul eder, plan dolmadığı halde planı dolmuş gibi gösterir. Romandaki olumsuz kişiliklerden biri de Kazım'dır. Savaş yıllarında Kosaoğlu'nun yardımıyla savaşa gitmemiş kolhozda kalmıştır. Kosaoğlu'nun bütün işlerini yapar. O da köylülerin hakkını yiyerek zengin olmuştur. Fazla yer ektirdiği ortaya çıkınca kolhozdaki görevinden alınır. Kosaoğlu ve Esedov'un desteğiyle Zeynep'i kaçırmaya çalışır fakat başaramaz ve tutuklanır.

Kolhoz idaresindeki bütün işler Kosaoğlu'nun yakınlarına verilmiştir. Musa da bunlardan birisidir ve toplanan pamukları yakarak hem kolhoza çok büyük zarar verir hem de Tükezban halanın yanarak ölmesine sebep olur.

Kosaoğlu'nun ev halkı da olumsuz kişilikler arasındadır. Sayalı ilk eşi tutuklandıktan sonra Kosaoğlu tarafından kaçırılır. Sayalı'nın gözü hep yüksekdedir. Kosaoğlu kolhoz başkanı olsun diye her şeyi yapar. Kolhoz işlerinde

⁸ İsmail Şihli, age., s.39

çalışmadığı halde para alır. Kosaoğlu'nun yeğeni Şahnaz da aynı şekilde olumsuz bir kişiliktir.

Sosyalizm Reailzminin üçüncü aşamasında ortaya konulan eserlerin ortak konularından birisi de dışarıdan birisinin gelip kötü gidişe son vermesidir. Ayrılan Yollar romanında İmran ve Nesip dayının dışarıdan gelip Yirmi altılar kolhozundaki olaylara müdahale etmesi bu devrin önemli özellikleri arasındadır, fakat burada dikkatimizi çeken bir başka özellik İmran ve Nesip'in kolhoza yabancı kişiler olamamalarıdır. Dışarıdan gelmelerine rağmen kolhozun işlerini düzeltenler yine o köyün yerlileridir.

Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte edebiyatta başlayan yönelim edebiyatı anlayışı içerisinde Sosyalizm Realizminin özellikle birinci ve ikinci aşamalarında Sosyalist rejimin insanlara sağladığı ideal çalışma ortamlarında (kolhoz, sovhoz, fabrika vs.) adalet tam olarak sağlanmış, insanlar her bakımdan eşit yapıya kavuşturulmuştur, fakat bu gerçeğin sadece Sosyalizmin gerçeği olduğunu ilk iki döneme göre nispeten rahatlamının olduğu üçüncü aşmadan sonra anlıyoruz. Ayrılan Yollar romanı bir kolhozda olan olayları, insanların menfaatleri için neler yaptıklarını, devlet adına iş gördüklerini iddia ederek nasıl zengin olduklarını gözler önüne sermektedir.

Romanda toplumsal ve ekonomik yapı ile ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Azerbaycan köylüsünün aile yapısı, insanlar arası ilişkiler bütün yönleriyle aktarılır. Zeynep'in yetim kaldıktan sonra Tükezban hala tarafından büyütülmesi, Nergis'in köyde hiç bir sıkıntıyla karşılaşmaması ve aynı şekilde Kerim kişinin yaşına duydukları saygıdan dolayı Kosaoğlu'nun onu köyden çıkarmak istemesine karşı çıkmaları insani ilişkilerin sağlamlığını ortaya koymaktadır. Romanda aile yapısının sağlam olduğu bir toplum çizilir. Bütün yönleriyle olumsuz bir kişilik olan Kosaoğlu'nun sağlam bir aile yapısı ve düzenli bir yaşamı vardır. İmran'ın annesi ile olan ilişkileri de sağlam bir aile yapısını sergiler.

Ayrılan Yollar'da dikkatimizi çeken önemli özelliklerden birisi de toplum içerisinde yer alan köy kent ilişkileridir. Nergis muallim şehirde büyümüş bir gençtir. Okulunu bitirince köyde öğretmenlik yapar fakat bu ailesi tarafından hoş karşılanmaz. Nesip dayı ile Tükezban halanın Nergis'i İmran'a istemek için Muradov'un evine gittiklerinde karşılaştıkları tavır bu ilişkinin bir örneği olarak Muradov'a sunulur. Muradov kızının şehirde büyümüş bir genç olarak köyde yaşamasını ve köylü birisiyle evlenmesini kabullenemez.

Romanda kolhoz sisteminin halka getirdiği ekonomik sıkıntılar da önemli bir yer tutar. İnsanların geçimleri tamamen kolhoz idarecilerinin elindedir. Bütün bir yıl boyunca çalıştıkları halde ne paralarını ne de hak ettikleri tahılı alabilirler. Kerim kişi hakkını isteyince kolhozdan çıkarılmak istenir. Halk sıkıntı içinde yaşarken kolhoz idarecileri bolluk içindedirler. Kosaoğlu'nun ve Kazım'ın evleri ve yaşamları

buna örnek olarak gösterilmiştir. Kosaoglu madalya alabilmek için kolhozun parasını rüşvet olarak dağıtır, kolhozdan aldığı paranın bir kısmını da kendine ayırır.

"-Kassada ne geder pul var? Dedi.

-Ne geder lazımdır?- Deye Musa Soruşdu:

-Otuz min

-O geder olmaz.

Olmaz, düzelt. Sonra Gédib bankdan alarsan.

.....

.....

Yarım saatdan sonra getirilen pulu Kosaoglu sayib on minini kenara goydu.

-Arvad, gel bunu apar sahla,- deye sayalını sesledi. Yerde galanı ise iki yere bölüb kürkünün iç cibine goydu..."⁹

Ayrılan Yollar romanı hem Sosyalizm Realizminin üçüncü aşamasının özelliklerini bütün yönleriyle aksettirir hem de toplumsal ve ekonomik olarak sisteminin işleyişini okuyucusuna aktarır.

Ayrılan Yollar romanı Sosyalizm realizmi açısından değerlendirildiğinde bu eserin 'Yeni Nesir' anlayışına daha yakın olduğu görülmektedir. Sosyalizm realizminin üçüncü devresi içinde yer alan İsmail Şihli'nin, katı kuralları olan bir edebi anlayış içerisinde kendi sanat ve dünya görüşünü ortaya çıkaran eserler yazan bir sanatçı olduğunu söylemek mümkündür.

ABSTRACT

The novel 'Ayrılan Yollar' by İsmail Şihli is a very important work of art to illustrate the changes in the Azerbaijan Literature in the Sovyet reign period in the 1950's. 'Ayrılan Yollar' from a socialist Realizm point of view.

⁹İsmail Şihli, age., s.89